

Юлія ПЕТРИЦА,

orcid.org/0000-0002-1265-6723

*асистент кафедри філологічних дисциплін початкової та дошкільної освіти
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна) julia.begur@gmail.com*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИДАКТИЧНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті здійснено загальну характеристику дидактичної моделі формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами проєктних технологій. Узагальнено, що Дидактична модель формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами проєктних технологій складається з блоків-елементів (цільовий, методологічно-дидактичний, процесуально-технологічний, аналітично-підсумковий, результативний блоки). Цільовий елемент запропонованої моделі містить ключову мету дослідження. Методологічно-дидактичний відбиває систему методологічних підходів та дидактичних принципів (системності проєктної діяльності, культурологічності, діалогічності, емоційного насичення, креативності, варіативності та інші) до пояснення сутності та специфіки застосування проєктних технологій для цілеспрямованого формування творчих здібностей учнів початкової школи. Процесуально-технологічний блок описує функції проєктної роботи учнів (діагностична, організаторська, навчальна, розвивальна, виховна, оцінювальна, оцінювально-коригувальна), основні етапи, напрями та зміст діяльності. Важливим елементом процесуально-технологічного блоку моделі є форми і методи педагогічної діяльності, що застосовуються комплексно з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів початкової школи під час проєктної діяльності. Спроєктована дидактична модель формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами проєктних технологій охоплює також аналітично-підсумковий та результативний блоки, які містять компоненти та критерії сформованості творчих здібностей здобувачів початкової освіти. Дидактична модель забезпечується педагогічними умовами формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами проєктних технологій, які виокремлені з опорою на сукупність концептуальних ідей (активізація мотивації молодших школярів до участі в креативно-творчій діяльності на основі аксіологізації освітнього простору початкової школи; моделювання проєктних ситуативних завдань, що охоплюють відомості з усіх предметних галузей знань відповідно до Концепції НУШ та сукупності нестандартних особистісно-зорієнтованих завдань-проєктів, які стимулюють творчість учня; створення середовища для вияву молодшими школярами дивергентного мислення та когнітивних операцій, які лежать в основі творчої діяльності тощо). Будучи схематичним конструктом вона характеризується цілісністю, відкритістю, синергетичністю, динамічністю та описує досліджуваний процес з точки зору авторського погляду. Кожен виокремлений блок характеризується самостійністю, проте найефективніше функціонує лише в корелятивній залежності з іншими складниками.

Ключові слова: моделювання, дидактична модель, учні початкової школи, молодші школярі, особистість, творчі здібності, творча діяльність, креативність, проєктні технології.

Yuliia PETRYTSA,

orcid.org/0000-0002-1265-6723

*Assistant at the Department of Philological Disciplines of Primary and Preschool Education
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine) julia.begur@gmail.com*

GENERAL CHARACTERISTICS OF THE DIDACTIC MODEL FORMATION OF CREATIVE ABILITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS BY MEANS OF PROJECT TECHNOLOGIES

The article provides a general description of the didactic model of forming the creative abilities of primary school students using project technologies. It has been generalised that the didactic model of forming the creative abilities of primary school students using project technologies consists of blocks-elements (target, methodological and didactic, procedural and technological, analytical and final, and resultant blocks). The target element of the proposed model contains the key objective of the study. The methodological and didactic block reflects a system of methodological approaches and didactic principles (systematic project activity, culturalism, dialogicity, emotional saturation, creativity, variability, etc.) to explain the essence and specifics of the use of project technologies for the purposeful development of primary

school students' creative abilities. The procedural and technological block describes the functions of students' project work (diagnostic, organisational, educational, developmental, educational, assessment, assessment and correctional), the main stages, directions and content of activities. Vazhlyvym elementom protsesual'no-tekhnologichnoho bloku modeli ye formy i metody pedahohichnoyi diyal'nosti, shcho zastosovuyut'sya kompleksno z urakhuvannyam vikovykh ta indyvidual'nykh osoblyvostey uchniv pochatkovoyi shkoly pid chas proyektnoyi diyal'nosti. Sproyektovana dydaktychna model' formuvannya tvorchykh zdibnostey uchniv pochatkovoyi shkoly zasobamy proyektnykh tekhnolohiy okhoplyuye takozh analitychno-pidsumkovyy ta rezul'tatyvnyy bloky, yaki mistyt' komponenty ta kryteriyi sformovanosti tvorchykh zdibnostey zdobuvachiv pochatkovoyi osvity. Dydaktychna model' zabezpechuyet'sya pedahohichnymy umovamy formuvannya tvorchykh zdibnostey uchniv pochatkovoyi shkoly zasobamy proyektnykh tekhnolohiy, yaki vyokremleni z oporoyu na sukupnist' kontseptual'nykh idey (aktyvizatsiya motyvatsiyi molodshykh shkolyariv do uchasti v kreatyvno-tvorchiy diyal'nosti na osnovi aksiolohizatsiyi osviti'noho prostoru pochatkovoyi shkoly; modelyuvannya proyektnykh sytuatyvnykh zavdan', shcho okhoplyuyut' vidomosti z usikh predmetnykh haluzey znan' vidpovidno do Kontseptsiyi NUSH ta sukupnosti nestandardnykh osobystisno-zoriyentovanykh zavdan'-proyektiv, yaki stymulyuyut' tvorchist' uchnya; stvorennia seredovyscha dlya vyjavu molodshymy shkolyaramy dyverhentnoho myslennya ta kohnityvnykh operatsiy, yaki lezhat' v osnovi tvorchoyi diyal'nosti toshcho). Buduchy skhematychnym konstruktom vona kharakteryzuyet'sya tsilisnistyu, vidkrytistyu, synerhetychnistyu, dynamichnistyu ta opysuye doslidzhuvanny protses z tochyky zoru avtors'koho pohlyadu. Kozhen vyokremlenyy blok kharakteryzuyet'sya samostiynistyu, prote nayefektyvnishe funktsionuye lyshe v korelyatyvnyi zalezhnosti z inshymy skladnykamy. An important element of the procedural and technological block of the model are the forms and methods of pedagogical activity, which are used comprehensively, taking into account the age and individual characteristics of primary school students during project activities. The designed didactic model of the formation of creative abilities of primary school students by means of project technologies also includes analytical and summary and result blocks, which contain components and criteria for the formation of creative abilities of primary school students. The didactic model is provided with pedagogical conditions for the formation of creative abilities of primary school students by means of project technologies, which are isolated based on a set of conceptual ideas (activation of the motivation of younger schoolchildren to participate in creative and creative activities based on the axiology of the educational space of primary school; modeling of project-based situational tasks that cover information from all subject areas of knowledge in accordance with the Concept of New Ukrainian School and a set of non-standard personality-oriented project tasks that stimulate student creativity; creating an environment for younger schoolchildren to demonstrate divergent thinking and cognitive operations that underlie creative activity, etc.). Being a schematic construct, it is characterized by integrity, openness, synergy, dynamism and describes the process under study from the author's point of view. Each isolated block is characterized by independence, but functions most effectively only in correlative dependence with other components.

Key words: modeling, didactic model, primary school students, junior school students, personality, creative abilities, creative activity, creativity, project technologies.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема розвитку творчих здібностей молодших школярів стоїть особливо гостро в рамках розвитку сучасного демократичного суспільства. Творче становлення особистості є одним із важливих завдань. Сучасна система початкової освіти спрямована на залучення учнів до процесу пошуку та розкриття власних творчих здібностей. Адже вона враховує запити суспільства, його мобільність, гнучкість, під час реалізації яких недостатньо звичайних знань, умінь і навичок. Важливою відмінною рисою початкової освіти в умовах НУШ є відкритість та спрямованість до інновацій. Освітній процес в ЗЗСО, відбиваючи актуальні явища соціокультурної реальності, характеризується проникненням альтернативних освітніх технологій, зокрема проєктних, в межах реалізації яких учні стають суб'єктами творчо спрямованого освітнього процесу, що простежується в суб'єкт-суб'єктній взаємодії. Потенціал проєктних технологій у формування творчих здібностей учнів початкової школи в межах дослідження вирішили презентувати в дидактичній моделі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якісно новий рівень шкільної освіти забезпечується створенням освітньої системи, орієнтованої на досягнення очікуваних результатів, відкритість та інтерактивність. Під час переходу на нові стандарти реалізації шкільних програм навчання значно актуалізувалась проблема формування творчих здібностей учнів початкової школи. Тому в науковій літературі є численні дослідження, спрямовані на вивчення тих чи інших аспектів згаданого процесу. Обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування творчих умінь в учнів початкової школи (Бондар, 2020; Турбар & Пасько, 2023 та ін.); розроблено схему реалізації педагогічних умов розвитку літературно-творчих здібностей школярів на основі жанрового та структурно-стильового шляхів аналізу (Бондаренко, 2023). Запропоновано модель формування творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку (Гевко, 2019) в сучасних умовах навчання (Гнатюк, 2022; Павленко, 2018 та ін.) в просторі загальноосвітньої школи (Павленко & Курлішук, 2020; Товканець & Сідор, 2023) на основі організації хореографічного ансамблю

(Теплова, Кулик & Мацюк, 2020), на уроках мистецтва (Чугай & Хвашевська, 2024) та ін. Водночас, нині відсутні наукові пошуки у напрямі проектування цілісної дидактичної моделі формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами проєктних технологій. Що вказує на актуальність нашої статті.

Метою статті полягає в загальній характеристиці дидактичної моделі формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами проєктних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Моделювання як метод та універсальний процес широко застосовується в педагогіці. В структурі поняття «педагогічне моделювання» термін «модель» трактується як штучно створений об'єкт у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм або формул, який, будучи подібним до досліджуваного об'єкта (або явища), відображає і відтворює в більш простому й утрудненому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки та відносини між елементами цього об'єкта.

Сучасна вітчизняна педагогічна теорія традиційно наголошує на необхідності пильної уваги до розвитку індивідуальних творчих здібностей учнів початкової школи. Останнім часом розв'язання цього завдання увиразнюється в численних педагогічних моделях, які відбивають авторський погляд на той чи інший аспект формування творчих здібностей учнів початкової школи. Дослідники пропонують активізувати вияв творчості учнів за рахунок поглибленого вивчення окремих предметів у галузі гуманітарних, природничо-математичних дисциплін за рахунок диференціації освітнього процесу. Кардинальні зміни в системі освіти передбачають виявлення закономірностей розвитку особистості учня в органічному зв'язку з культурою, повсякденною життєдіяльністю тощо. Традиційно такі моделі складаються з блоків. Апелюючи до напрацювань дослідників, прийнято рішення авторську дидактичну модель формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами проєктних технологій структурувати на блоки-елементи: *цільовий, методологічно-дидактичний, процесуально-технологічний, аналітично-підсумковий, результативний блоки.*

Цільовий елемент запропонованої моделі містить ключову мету дослідження. Методологічно-дидактичний відбиває систему методологічних підходів та дидактичних принципів до пояснення сутності та специфіки застосування проєктних технологій для цілеспрямованого формування творчих здібностей учнів початкової школи.

Розробляючи дидактичну модель формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами проєктних технологій брали до уваги такі принципи: системності проєктної діяльності, культурологічності, діалогічності, емоційного насичення, креативності, варіативності та інші. Для реалізації засадничої мети моделювання та окреслених принципів вирішували сукупність завдань, як-от:

- створити креативний освітній простір в ЗЗСО з метою розвитку та формування досвіду творчості, практичних умінь і навичок творчої діяльності у проєктній діяльності;
- забезпечити умови для формування особистісних якостей учнів початкових класів, необхідних для виконання роботи та досягнення бажаного результату;
- організувати роботу з удосконалення досвіду творчої діяльності.

Запропонована дидактична модель формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами проєктних технологій містить також процесуально-технологічний блок. Який описує функції проєктної роботи учнів (діагностична, організаторська, навчальна, розвивальна, виховна, оцінювальна, оцінювально-коригувальна), основні етапи, напрями та зміст діяльності. Значущим елементом процесуально-технологічного блоку моделі є форми і методи педагогічної діяльності, що застосовуються комплексно з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів початкової школи під час проєктної діяльності. Доцільно їх згрупувати за основними цілями діяльності:

- організаційні /екскурсії, спільні об'єднання, зустрічі;
- дидактичні / пізнавальні бесіди, розповіді, читання художньої літератури, організація сюжетно-рольових ігор, аналіз відеоматеріалів, у тому числі слайдів, відеозаписи;
- розвивальні – створення проблемних ситуацій;
- виховні /свята, конкурси, вікторини, презентації.

Спроектована дидактична модель формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами проєктних технологій презентується також аналітично-підсумковим блоком. Він містить компоненти та критерії сформованості творчих здібностей здобувачів початкової освіти. Оскільки творчі здібності – це інтегративна, якісна характеристика особистості, припускали, що їх структура відбивається в сукупності компонентів, кожному з яких притаманний певний критерій.

Примітно, що процес формування творчих здібностей відбувається по-різному, залежно від

початкового рівня сформованості в кожного конкретного учня. Тому нами визначено критерії, що дають змогу оцінити ступінь сформованості досліджуваного феномену. Виявлені критерії, показники та рівні (високий, середній, низький) сформованості творчих здібностей учнів початкової школи дадуть змогу відстежувати динаміку їх формування під час участі здобувачів освіти у проєктній діяльності. Завершальний блок запропонованої моделі окреслює очікуваний результат – сформовані творчі здібності учнів початкової школи – отриманий на основі цілеспрямованого впровадження засобів проєктних технологій в освітній процес ЗЗСО.

Важливим елементом дидактичної моделі є педагогічні умови, що забезпечують ефективність формування творчих здібностей учнів початкової школи. Педагогічні умови дослідження виокремлені з опорою на такі засадничі ідеї:

активізація мотивації молодших школярів до участі в креативно-творчій діяльності на основі аксіологізації освітнього простору початкової школи;

моделювання проєктних ситуативних завдань, що охоплюють відомості з усіх предметних галузей знань відповідно до Концепції НУШ та сукупності нестандартних особистісно-зорієнтованих завдань-проєктів, які стимулюють творчість учня;

створення середовища для вияву молодшими школярами дивергентного мислення та когнітивних операцій, які лежать в основі творчої діяльності;

забезпечення організації позаурочної діяльності засобами проєктних технологій для розвитку уявлення молодших школярів про себе як суб'єктів власної творчості;

забезпечення супроводу індивідуальної траєкторії творчого саморозвитку та підтримку колективних творчих ініціатив на основі даних педагогічного моніторингу.

Висновки. Дидактична модель формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами проєктних технологій складається з блоків-елементів (*цільовий, методологічно-дидактичний, процесуально-технологічний, аналітично-підсумковий, результативний* блоки). Будучи схематичним конструктором вона характеризується цілісністю, відкритістю, синергетичністю, динамічністю та описує досліджуваний процес з точки зору авторського погляду. Кожен виокремлений блок характеризується самостійністю, проте найефективніше функціонує лише в корелятивній залежності з іншими складниками.

Подальші наукові розвідки вбачаємо у висвітленні методики впровадження запропонованої моделі та педагогічних умов формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами проєктних технологій в освітній процес ЗЗСО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар Ю. Педагогічні умови формування творчих умінь в учнів початкової школи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. № 34 (1). С. 220–225.
2. Бондаренко Ю. І. Розвиток літературно-творчих здібностей школярів на основі жанрового та структурно-стильового шляхів аналізу. *Слобожанський науковий вісник*. 2023. № 2. С. 44–49.
3. Гевко О. Педагогічні умови формування творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. *Молодь і ринок*. 2019. № 12 (79). С. 95–100.
4. Гнатюк О. Розвиток творчих здібностей здобувачів початкової освіти в сучасних умовах навчання: психологічний аспект. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732842/1/Текст.pdf> (дата звернення: 10.10.2024)
5. Павленко В. В. Педагогічні умови для розвитку креативності учнів у сучасному педагогічному процесі. *Проблеми освіти: збірник наукових праць*. 2018. № 88 (2). С. 138–148.
6. Павленко Г. І., Курлішук І. І. Особливості розвитку творчих здібностей учнів засобами мистецтва в сучасній загальноосвітній школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70 (3). С. 89–93.
7. Теплова О. Ю., Кулик Д. О., Мацюк О. М. Педагогічні основи розвитку креативності молодших школярів у хореографічному ансамблі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2020. № 26. С. 177–184.
8. Товканець Г. В., Сідор Ю. І. Освітнє середовище початкової школи у формуванні ціннісних орієнтацій молодших школярів. *Освіта і наука*. 2023. № 2(35). С. 253–260.
9. Турбар Т. В., Пасько Т. Ю. Особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2023. № 3. С. 103–108.
10. Чугай С., Хвасцевська О. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей здобувачів початкової освіти на уроках мистецтва. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2024. № (21). С. 147–159. <https://doi.org/10.31865/2414-9292.21.2024.307984>

REFERENCES

1. Bondar, Yu. (2020). Pedagogical conditions for the formation of creative abilities in primary school students. *Aktualni pyannia humanitarnykh nauk – Current issues of the humanities*, 34 (1), 220–225. [in Ukrainian].

2. Bondarenko, Yu. I. (2023). Rozvytok literaturno-tvorchykh zdibnostei shkoliariv na osnovi zhanrovoho ta strukturno-styloвого shliakhiv analizu [Development of literary and creative abilities of schoolchildren based on genre and structural-stylistic analysis]. *Slobozhanskyi naukovyi visnyk – Slobozhanskyi naukovyi visnyk*, 2, 44–49. [in Ukrainian].
3. Hevko, O. (2019). Pedahohichni umovy formuvannia tvorchykh zdibnostei ditei starshoho doshkilnoho viku [Pedagogical conditions for the formation of creative abilities of children of senior preschool age]. *Molod i rynok – Youth and Market*, 12 (79), 95–100. [in Ukrainian].
4. Hnatiuk, O. (2022). Rozvytok tvorchykh zdibnostei здобувачів початкової освіти в сучасних умовах навчання: психологічний аспект [Development of creative abilities of primary school students in modern conditions of education: psychological aspect]. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732842/1/Tekst.pdf> (data zvernennia: 10.10.2024) [in Ukrainian].
5. Pavlenko, V. V. (2018). Pedahohichni umovy dlia rozvytku kreatyvnosti uchniv u suchasnomu pedahohichnomu protsesi [Pedagogical conditions for the development of students' creativity in the modern pedagogical process]. *Problemy osvity: zbirnyk naukovykh prats – Problems of education: collection of scientific works*, 88 (2), 138–148. [in Ukrainian].
6. Pavlenko, H. I., Kurlishchuk, I. I. (2020). Osoblyvosti rozvytku tvorchykh zdibnostei uchniv zasobamy mystetstva v suchasni zahalnoosvitni shkoli [Peculiarities of the development of students' creative abilities through art in a modern secondary school]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitni shkolakh – Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and secondary schools*, 70 (3), 89–93. [in Ukrainian].
7. Teplova, O. Yu., Kulyk, D. O., Matsiuk, O. M. (2020). Pedahohichni osnovy rozvytku kreatyvnosti molodshykh shkoliariv u khoreografichnomu ansambli [Pedagogical foundations of the development of creativity of younger schoolchildren in a choreographic ensemble]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova – Scientific journal of the National University named after M. P. Dragomanov*, 26, 177–184. [in Ukrainian].
8. Tovkanets, H. V., Sidor, Yu. I. (2023). Osvitnie seredovyshche pochatkovoї shkoly u formuvanni tsinnisnykh oriientsii molodshykh shkoliariv [The educational environment of primary school in the formation of value orientations of younger schoolchildren]. *Osvita i nauka – Education and Science*, 2(35), 253–260. [in Ukrainian].
9. Turbar, T. V., Pasko, T. Yu. (2023). Osoblyvosti rozvytku tvorchykh zdibnostei molodshykh shkoliariv [Peculiarities of the development of creative abilities of younger schoolchildren]. *Pedahohichni nauky: teoriia ta praktyka – Pedagogical Sciences: Theory and Practice*, 3, 103–108. [in Ukrainian].
10. Chuhai, S., Khvashchevska, O. (2024). Pedahohichni umovy rozvytku tvorchykh zdibnostei здобувачів початкової освіти на уроках mystetstva [Pedagogical conditions for the development of creative abilities of primary schoolchildren in art lessons]. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty – Teacher professionalism: theoretical and methodological aspects*, (21), 147–159. <https://doi.org/10.31865/2414-9292.21.2024.307984> [in Ukrainian].